

"НОВА ДОБА" ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

Ім'я Володимира Винниченка – політика і письменника – добре відоме в Україні. Його суспільна та літературна діяльність привертала увагу багатьох дослідників. В останні роки з'явилося чимало праць, присвячених життю і творчості видатного українця [7]. Широко публікуються твори та щоденники самого В.Винниченка [4].

Особливий інтерес дослідників привертає найбільш насичений період біографії В.Винниченка, пов'язаний із політичною діяльністю у роки української революції. Однак поза увагою фахівців до цього часу ще залишається його публіцистична спадщина. Громадськості В.Винниченка більш відомий як лідер УСДРП, голова Генерального Секретаріату, один із керівників Директорії УНР. У той же час, його видавнича діяльність, робота в якості редактора партійної преси і співробітника ряду часописів – досліджені явно недостатньо. Хоча статті В.Винниченка уміщувалися в журналі "Украинская жизнь", він входив до складу редакції центрального органу УСДРП – газети "Боротьба", його праці друкувалися в періодичному органі українських емігрантів в Канаді "Рабочий народ" [2], а в роки революції він очолював редакцію "Робітничої газети" [1, с.248]. Витончений літературний стиль, високий науковий рівень дописів у поєднанні з яскравою формою викладу матеріалу вказують на безсумнівний публіцистичний талант В.Винниченка.

Як відомо, після виходу з Директорії УНР В.Винниченко залишає Україну і навесні 1919 р. оселяється у Відні. Це був один з найбільш драматичних періодів у житті письменника, коли відбувався перегляд багатьох світоглядницьких позицій. Як людина емоційна і вразлива, він важко переживав за долю України, гарячково шукав причини невдач української революції. Любов до батьківщини, біль за її народ не дозволяли йому відійти від політики і тішитися спокоєм у еміграції.

Знову й знову В.Винниченко повертається думками до подій недалекого минулого, шукає вихід із трагічного становища. Період австрійської еміграції був для нього часом "самозаглиблення, самостримання, самодисципліни" [5, с.104]. Підсумком ідейних шукань стає еволюція його поглядів і перехід на націонал-комуністичні позиції. Наприкінці 1919 р. у Відні пройшла конференція УСДРП, на якій В.Винниченко вийшов з партії і створив Закордонну групу Української комуністичної партії (УКП). З цього часу почався новий етап його політичної діяльності, який знайшов відбиття і у назві періодичного органу Закордонної групи УКП – газети "Нова доба".

Варто зазначити, що робота В.Винниченка з організації видання цієї газети до цього часу практично не вивчена, як не відома більшість його публікацій, надрукованих на її сторінках.

В сучасній історичній літературі майже не зустрічаються посилання на "Нову добу", яка є цінним джерелом для дослідження діяльності українського революціонера. Навіть в одній із останніх робіт, присвячених В.Винниченкові, невелика цитата з його статті у "Новій добі" наводиться за текстом газети "Комуніст", де вона була передрукована [16, с.19]. Тим самим втрачається частина творчого доробку В.Винниченка, без чого політичний портрет цієї людини виглядає неповним.

Вперше про підготовку свого видання В.Винниченко згадує у щоденнику 24 лютого 1920 р. "Починаємо "Нову добу", – пише він. – Остаточо стався поділ на два фронти. Навіть есери центральної течії стали на радянський ґрунт. Порозумнішали й стали ми революціонерами" [5, с.104]. Перший номер газети вийшов 6 березня 1920 р. у Відні, обсягом у два друкованих аркуша. У підзаголовку видання зазначалося, що воно є політичним, економічним і науковим тижневиком. В.Винниченко став не тільки фундатором газети, але і її головним редактором та автором більшості публікацій, надрукованих у ній. Крім того, в "Новій добі" співробітничали М.Грушевський, В.Левинський, Г.Паламар, Г.Піддубний, Г.Калинович, а за роботу редакції відповідав М.Пасічник.

Відкривала перший номер "Нової доби" стаття В.Винниченка "Два фронти", в якій він виклав своє бачення політичної ситуації в Україні. Перш за все, автор вказав на те, що на початку 1920 р. українське суспільство остаточно і рішуче розкололося на два антагоністичні табори, або на два фронти. Одна частина українства, писав В.Винниченко, перебувала у таборі контрреволюції разом з Антантою, а друга залишалася на Україні із своїми трудящими класами і в союзі з революційною радянською Росією. На думку автора, в цих умовах не могло бути ніяких перехідних політичних позицій. Існувала лише альтернатива, яку він формував таким чином: "Або Антанта із її слугами гладіаторами Денікініми, Петлюрами, Пуришкевичами, Мазепами, Пілсудськими, або революційна, соціалістична радянська Україна в союзі з Советською Росією і в одному соціалістичному фронті усього світу" [9].

У другій статті, вміщеній у цьому ж номері газети, В.Винниченко зупинився на характеристиці української соціал-демократії в умовах революції. Він зазначав, що на початку 20-х років УСДРП являла собою лише групу людей, яка мала сміливість називати себе партією. Автор зауважував, що ще до революції і зразу після її початку УСДРП була хоч і невеликою, але діючою партією, оскільки складалася із місцевих організацій, до яких входили народні маси. І хоча вона називала себе "робітничою" і "соціалістичною", проте, насправді, була партією дрібнобуржуазною з "демократичними гаслами і контрреволюційною реальною політикою" [8].

Навесні 1920 р. В.Винниченко не бачив в УСДРП нічого крім купки людей, які вже цілий рік вірою і правдою служили контрреволюції. Вони, підкреслював автор, не тільки "своїми грудьми стримували натиск революції на Європу, але і вихвалялись цим перед усім світом" [8].

На сторінках "Нової доби" друкувалися не тільки розгорнуті теоретичні і аналітичні статті. В ній часто з'являлися дописи від українських емігрантів з Америки і Польщі, кореспонденції з України, бібліографічні огляди. У першому номері газети редакція репрезентувала відому працю В.Винниченка "Відродження нації", яка у той час побачила світ [8].

Вже перші публікації "Нової доби" свідчили про те, що періодичний орган мав прорадянську позицію. В своїх оцінках і характеристиках автори статей заявляли про підтримку радянської влади, відстоювали соціалістичну орієнтацію України. Тому й не дивно, що центральний орган більшовиків України "Комуніст" і газета Київського губкому КП(б)У "Червона правда" передруковували окремі статті з "Нової доби" [16, с.19].

Крім об'ємних статей, В.Винниченко часто виступав на сторінках газет із відкритими листами, зверненнями, привітаннями. У відозві "До українських полонених" він закликав співвітчизників, які перебували в таборах за кордоном, переходити на бік більшовиків, селян і робітників радянської України. "Українські більшовики, – писав він, – повіганяли своїх панів, відняли в них землю. А Петлюра з польською шляхтою тепер посилають вас відбирати ту землю від селян і повертати її панам" [9].

У квітні 1920 р. орган Закордонної групи УКП опублікував привітання В.Леніну у зв'язку з його ювілеєм. "Невтомному, непохитному, до найбільшого кінця послідовному провідникові міжнародного революційного пролетаріату т. н. Леніну, – говорилося у ньому, – редакція "Нової доби" посилає в 50-ті роковини його народження свій гарячий, товариський привіт і бажає сил і здоров'я в тяжкій боротьбі за визволення людності від усіх нещасть і злиднів капіталістичного ладу та в великій творчій праці в справі перемоги і торжества всесвітнього комунізму" [10].

У відкритому листі до комуністів і революційних солдат Західної Європи і Америки В.Винниченко висловив власне ставлення до очолюваного С.Петлюрою уряду УНР в еміграції. Як колишній голова Генерального Секретаріату і один з керівників Директорії УНР він заявляв, що такої форми державності, як Українська Народна Республіка, більше не існує. При цьому автор посилався на те, що "під цією формою державності немає ні одного метра території" [11]. Справжньою формою української робітничо-селянської державності він називав Українську Соціалістичну Радянську Республіку [11].

І все ж видавничу діяльність в еміграції В.Винниченко розглядав як тимчасову, продовжуючи планувати повернення на батьківщину. Під час перебування в Австрії він почав переговори з радянським урядом про умови його роботи в Україні. Вже через місяць після початку виходу "Нової доби", 30 квітня 1920 р., В.Винниченко записав у щоденнику: "Днів через 6 ідемо на Україну. І першим чистилищем має бути Москва... Там я випробую свою чесність з собою. Москва дасть мені відповідь, чи переступив я вже щабель особистої амбіції, чи я вже перейшов грань скороминущих земних образ, болів" [5, с.104].

Навіть після отримання запрошення від радянського уряду В.Винниченко продовжує сумніватися у доцільності такої поїздки, оскільки не був переконаний у можливості якось вплинути на перебіг подій в Україні. З важким серцем вирушає він у дорогу, немов почувачи, що ця подорож буде невдалою і стане останнім побаченням з батьківщиною. Під час чотиримісячних переговорів у Москві і Харкові досягти домовленості з більшовиками не вдалося. Головну причину цього В.Винниченко вбачав у тому, що "течія противників самостійності України все більше і більше забиравала сили" [6, с.47]. Тому таке гірке розчарування звучить зі сторінок його щоденника. "Шукав гармонію – знайшов дисгармонію, нечесність із собою", – записав він 10 вересня 1920 р. у Харкові.

Усе побачене в Україні викликало у В.Винниченка почуття протесту і невдоволення. Його вразило те, що революція здійснювалася там військовою силою, а тому селянство почало вороже ставитися до "комуні" і створювати повстанські загони. Із зброєю в руках селяни виступали проти конфіскації хліба та каральних акцій. Українська інтелігенція була обурена національною політикою радянського уряду, який на словах проголошував самостійність української держави, а насправді проводив курс на централізацію. В цих умовах В.Винниченко приходив до висновку про недоцільність подальшого перебування на батьківщині. "Ні гіркоти, ні суму, – пише він у щоденнику 21 вересня 1920 р., напередодні від'їзду за кордон. – Відчуття втоми та порожнечі. Так багато ясного, полум'яного, прекрасного привезли ми сюди і так багато втратили" [3, с.196].

Після повернення до Відня В.Винниченко продовжив редагування "Нової доби", але політична позиція газети тепер докорінно змінилася. І хоч В.Винниченко продовжував визнавати себе українським комуністом, його статті містили гостру критику діяльності більшовиків в Україні. Особливо боляче він сприймав порушення декларованих радянським урядом принципів самостійності і незалежності Української держави. В.Винниченка обурювала фактично цілковита залежність КП(б)У від Москви, а також те, що за своїм національним складом вона не була українською.

У січні 1921 р. на сторінках "Нової доби" з'являється стаття В.Винниченка, присвячена цьому питанню. В ній він категорично заявляв, що на той час КП(б)У не була організацією українського робітництва. "Вона не є по своїй соціальній природі, ні по складу, ні по тактиці пролетарською партією, – підкреслював він. – Це партія мілітарної та дрібнобуржуазної інтелігенції з незначною домішкою руського або зрусифікованого робітництва, що мешкає на території України [12]. За оцінками В.Винниченка, національний склад КП(б)У

був досить строкатим. Переважну більшість серед членів партії посідав єврейський елемент, який, на думку автора, складав 60%; приблизно 20-25% становили росіяни, і тільки 10% – українці. Решта партійців була представлена боротьбистами, які увійшли до КП(б)У у 1920 р. [12]. Аналіз національного складу КП(б)У дозволив В.Винниченку констатувати, що в таких умовах говорити про власну тактику комуністів України неможливо. Адже ця організація лише формально носила назву самостійної партії, хоча в дійсності не була навіть автономною частиною РКП(б) [14].

До проблеми національного складу КП(б)У та її відносин з російськими комуністами В.Винниченко повертався в своїх публікаціях неодноразово. В статті, надрукованій в "Новій добі" 5 лютого 1921 р., він розібрав склад центрального комітету КП(б)У, у якому українці склали меншість. Автор звертає увагу на той факт, що ЦК КП(б)У не є виборним органом партії, оскільки усіх його членів Політбюро ЦК РКП(б) призначило по телеграфу з Москви [14].

Проблема господарських відносин між Україною і Росією розглядалася в передовій статті газети під назвою "Чи Великоросія без України може існувати?". З посиланням на працю В.Мазуренка "Економічна самостійність України в числах" в статті стверджувалося, що Україна є самостійною економічною одиницею. У той же час без її сировинного і економічного потенціалу успішний господарський розвиток Росії ставився під сумнів [15].

З наведених прикладів видно, що публікації політичної спрямованості переважали на сторінках "Нової доби". Однак тільки цією проблематикою коло газетних матеріалів не обмежувалося. Редакція знайомила читачів з життям і діяльністю української еміграції. В березні 1921 р. газета повідомила про підготовку до урочистого засідання, присвяченого пам'яті Т.Шевченка, яке мало відбутися у Празі 3 квітня 1921 р. На ньому повинні були виступити провідні представники української політичної еміграції: В.Винниченко, М.Хорусь, М.Кондрашенко, М.Шаповал [15].

Критика радянської влади та політики керівництва КП(б)У, яка складала основний зміст публікацій "Нової доби" на початку 1921 р., не залишалася непоміченою в Україні. У березні 1921 р. V Всеросійський з'їзд Рад прийняв постанову, яка оголошувала В.Винниченка "поза законом" [17, с.90]. Незабаром припинила роботу Закордонна група УКП, а 19 березня 1921 р. вийшов останній, 55-й номер газети "Нова доба". Цими подіями завершився ще один етап політичної діяльності В.Винниченка.

Таким чином, вивчення публіцистичної спадщини В.Винниченка дозволяє простежити за розвитком світогляду відомого політика у критичний період української історії.

Джерела та література

1. Енциклопедія українознавства. – Т.І.
2. Винниченко В. Чий Шевченко? // Робочий народ (Вінніпег). – 1914. – 5 лютого.
3. Винниченко В. Из дневников // Дружба народов. – 1989. – № 12. – С.161-196.
4. Винниченко В. Відродження нації. – Ч.ІІІ. – К., 1990; Винниченко В. Заповіт борця за визволення. – К., 1991.
5. Винниченко В. Щоденник // Київ. – 1990. – № 11.
6. Винниченко В. Заповіт борцям за визволення. – К., 1991.
7. Політична діяльність В.К.Винниченка // Український історичний журнал. – 1989. – № 7. – С.89-91; Жулинський М. Художник распятый на кресте // Дружба народов. – 1989. – № 12. – С.147-160; Солдатенко В.Ф. Еволюція суспільно-політичних поглядів В.К.Винниченка в добу української революції // Український історичний журнал. – 1994. – № 6. – С.13-22.
8. Нова доба. – Відень, 1920. – 20 березня.
9. Там само. – 1920. – 27 березня.
10. Там само. – 17 квітня.
11. Там само. – 24 квітня.
12. Там само. – 1921. – 22 січня.
13. Там само. – 5 березня.
14. Там само. – 5 лютого.
15. Там само. – 12 березня.
16. Солдатенко В.Ф. Еволюція суспільно-політичних поглядів В.Винниченка в добу української революції // Український історичний журнал. – 1995. – № 1.
17. Хміль І.С. Політична діяльність В.Винниченка // Український історичний журнал. – 1989. – № 7.